

Over rosmolens en burenhinder

I.

In de lente van het jaar 1759 heeft Sr Jan Baptiste de Moerloose in het achterhuis van zijn woning in de Veldstraat te Gent een nieuwe rosmolen in gebruik genomen om er tabak mee te kerven en te malen.

Het moet een indrukwekkende konstruktie geweest zijn, vooral op de eigenlijke maalzolder op de eerste verdieping, met niet minder dan drie koppels maalstenen en twaalf kerfmessen.

In de benedenruimte op de begane grond liep het paard rond een draaiende staak, die door middel van een dwarse houten balk tegen het gebinte van de bovenverdieping was aangebracht en verankerd in de respectieve scheidingsmuren van de aanpalende achterhuizen. De eigenlijke maal- en kerfinstallatie op de eerste verdieping, aangedreven met kamwielen op de verticale draaistaak, was eveneens via het zoldergebinte vastgemaakt in de aanpalende gemeenschappelijke zijmuren.

Dat de beide burens — Sr Marcus Pijolez (of Pijolée) en Sr Livinus Everaert — allerminst opgetogen waren over het voortdurende “gedommel, gedruis ende mouvement”, veroorzaakt door “de force van het maellen en stampen” is gemakkelijk te raden. Ze wensden overigens niet zomaar in die toestand te berusten en leggen klacht neer bij “het Collegie” van de stad.

Het “hinderlijke bedrijf”, vermoedelijk zonder de nodige toelating of oktrooi geïnstalleerd (1), krijgt dan ook “inspektie” : een tweetal officiële heren — Jonker Sebastiaan Hyacinthe de Clerque en Gerard Francois Rodrigos de Voria y Vega — en een drietal deskundigen (om de eventuele schade vast te stellen) : heer ende meester Caerel Goethals en de meesters-metsers Jan Baptiste Simoens en Francis Verburght.

De inspektie gebeurt grondig, zoals uit de officiële “acte van visitation” blijkt (2) : de delegatie bezoekt eerst de rosmoleninstallatie zelf, die ze “doen en zien draaien op alle manieren, eerst met twee, dan met drie koppels maalstenen, daarna met de kerfmessen en één der maalstenen, en tenslotte met het komplette draaiende werk van de hele molen en de twaalf kerfmessen te zamen, die met het draaien of malen en stampen een groot gedommel, gedruis en beweging veroorzaken op de eerste zolder boven het paard”.

(1) We vinden geen oktrooiaanvraag in het register 44 van de ter zake bevoegde Wetachtige Kamer (Rijksarchief Gent), waarin — alleen reeds voor de stad Gent tussen 1700 en 1780 — niet minder dan 16 oktrooien voor oprichting van nieuwe (of voor regularisatie van onrechtmatig in gebruik genomen) rosmolens vermeld staan.

(2) Stadsarchief Gent, Reeks 533, Bundel 172. Tekst opgenomen in bijlage I.

Daarna bezoekt het gezelschap ook de aanpalende woningen. Er wordt gekonstateerd dat “het voormelde gedommel, gedruis en moevement” inderdaad “communiqueert aen de beide achterhuizen” (merkelijk meer zelfs bij S^f Pijolée dan bij S^f Everaert) en dat zich “met verloop van tijd enige schade aan de gemeenschappelijke zijmuren kan, resp. moet voordoen, ongetwijfeld in ergere mate bij S^f Pijolée.

Tot zover de vaststellingen van het inspectiebezoek (dat in bijlage I in extenso wordt weergegeven). Hoe de zaak verder is afgelopen, is ons niet bekend.

II.

Bovenstaand geval kan zeker niet uitzonderlijk geweest zijn. Rosmolens waren inderdaad bijzonder “hinderlijke bedrijven”, zeker wanneer ze niet in aparte bouwsels ondergebracht waren. Lawaaihinder gaven ze alleszins, maar ook materiële schade aan de aanpalende gebouwen was — zoals we gezien hebben — lang niet denkbeeldig. En het eerste kwaad was misschien, voor de mensen die ermee moesten leven, nog een stuk erger dan het tweede...

Ter illustratie daarvan een tweede voorbeeld, ditmaal uit 1792 (3). In dat jaar wil Livinus Martens een olierosmolen oprichten “buiten de Petercellepoort, roede en heerlijkheid van Sint-Pieters”. De toelating daartoe moet hij bekomen van de Abt van Sint-Pieters. Hij vreest echter, niet ten onrechte trouwens, dat er klachten zouden kunnen zijn van buren die niet graag een dergelijk “stampkot” naast zich zouden krijgen. En hij richt derhalve, om de klagers vóór te zijn, een brief tot de Proost van dezelfde abdij, waarin hij zegt dat hij “met reden beducht is, dat men door valse bewijsvoeringen des suppliant's verzoek zou kunnen afwijzen”. Daarom heeft men hem de raad gegeven, zo schrijft hij, bij zijn aanvraag een verklaring te voegen van “deskundige metsers, timmerman en olieslagers, waaruit blijkt dat noch door de bouw zelf, noch door de maalactiviteit iemand van de geburen of van de voorbijgangers enige schade zou kunnen lijden (rekening gehouden met de breedte van de straat); daarom zou het al te sensibel zijn, op zulke frivole en valse pre-
texten de suppliant in zijn verzoek af te wijzen”...

Die experten-verklaring (blijkbaar na “bezoek ter plaatse”), gedateerd 28 juli 1792, is bewaard gebleven in de abdijsdossiers. Niet minder dan zes deskundigen (allicht zelf betrokken geweest bij de oprichting van de rosmolen in kwestie !?) spreken zich uit ten gunste van de aanvrager : “J. B. Mortier en Francies Stoppelaire, allebei meesters-metsers, Pieter Bernard Comparé, meester-timmerman, Hendrik de Bock en Joannes Beijaert,

(3) Rijksarchief Gent, Fonds Sint-Pietersabdij, Reeks II, bundel 1112 (diverse losse stukken).

meesters-timmermans en molenmakers, Carel Louis Arnaut, vrije olieslager (4), allen woonachtig binnen de stad Gent, hebben... ter requisitie van Sieur Livinus Martens zich heden begeben... naar zeker gebouw op de baillen (5) buiten de Petercellepoort". Volgens de verklaring van deze experten is "de bouw staande helemaal op zichzelf, zodat het stampkot, dat daarin gemaakt is, geenszins schade kan toebrengen aan wie dan ook". Zo te zien is er dan ook geen vuiltje aan de lucht natuurlijk. Maar de tegenpartij – een buurman vermoedelijk, in casu Sieur Pieter Frans He-laudt junior, wonende buiten de Petercellepoort – ziet het helemaal anders !

En ook hij heeft, iets vroeger zelfs dan Sieur Martens, een beroep gedaan op enkele deskundigen, om het tegendeel te bewijzen : het zijn de meesters-olieslagers P. Braem, Frans Arnaut, P. J. Berte en P. J. Blommaert. Uit eigen ondervinding uit hoofde van hun beroep kunnen zij het best weten wat het betekent, te moeten leven naast (of zelfs in) een oliemolen. Het beeld dat zij daarvan geven in hun verklaring van 16 juli 1792 (zie bijlage II) liegt er alleszins niet om.

Hun argumentatie is, dat "wanneer een oliemolen niet op zichzelf staat en geplaatst wordt tegen een huis, dat huis door de daver en het geweld van de heien (6) merklijk beschadigd kan worden en mettertijd de ruïne moet veroorzaken, des te meer wanneer een dergelijk huis slechts van een middelmatige bouwkwaliteit is." Bovendien, zeggen ze, "is zulk een huis gewoonweg niet te bewonen, want er kan daar geen rust gegeven worden door de daver of het geweld van de voornoemde heien, zodanig dat men elkaar niet kan verstaan, tenzij met luide stem schreeuwende". De ene expertenverklaring staat dus blijkbaar lijnrecht tegenover de andere. Persoonlijk zouden we geneigd zijn, eerder geloof te schenken aan de laatste verklaring, die wel méér met de (weinig benijdenswaardige) werkelijkheid zal stroken !

Maar uit de dossierstukken blijkt verder niet, hoe deze zaak voor Livinus Martens is afgelopen.

Zo was dan de goede oude tijd, toen alles beter was dan nu...

BIJLAGE I. Stadsarchief Gent, Reeks 533, Bundel 172.

Actum den 11 Junij 1759

hebben wij onderschreven meesters-metsers binnen dese stadt Ghent ter interventie van Joncker Sebastiaen Hyachinte de Clerque, Chevallier de Sousberge, ende Gerard Francois Rodrigos de Voria y Vega, benevens heer ende meester Caerel Goethals als commissarissen uijt den Collegie, benevens de voordere heeren consultanten ons ge-

(4) Carel Louis Arnaut was molenaar op een oliestampkot, staande aan de Coupure.

(5) De Baillestraat begon onmiddellijk buiten de Petercelle- of Kortrijkse Poort, naar het vroegere Schreiboorn toe (richting Oudenaarde).

(6) De stampers die het oliezaad moesten pletten.

transporteert ten twee uren naer middagh in het achterhuijs wanof het voorhuijs is staende ten voorhoofde inde Velstraete, compiterende ende gebruijckt by Sr Jan Baptiste de Moerloose, alwaer wij bevonden hebben geconstrueert ende gestelt te sijn eenen nieuwen perden toeback meullen den welcken wij op het versoeck vande geseijde heeren comissarissen naukeurigh gevisiteert hebben ende bevonden inden middel van d'onderste plaetse den draeienden staeck ofte piveau (1) waer aen het pert vast gespannen wort, den gonnen met eene dwerssche hauten plaette is vast gemaect aende gebinden vande tweede stajige (2), welcke gebinden sijn liggende ende vast gehanckert inde wedersijtsche gemeene separatie mueren vande nevenstaende achterhuijsen. Voorders hebben wij noch gesien ende bevonden dat den selven werckt met drij copelen maelsteen en ende met twalf stampen ofte kerfmessen alle welcke voornoemde meullens ende kerfstampen sijn gestelt op den solder vande eerste stajige waerop de gheheelle force, gedommel, gedruijs ende mouvement op gedaen wort door het maellen, stampen als andersins, wanof de twee gebinden insgelijckx sijn liggende inde wedersijtsche gemeene sijdemueren even ende gelijk de gonne vande stajige daerboven alwaer, gelijk vooren geseijt is, den draeienden staeck ende piveau aen vastgemaect staet.

Gevolgentlijck hebben wij den gemelden perdenmeullen doen ende sien draeijen op alle manieren, ee(r)st met twee, dan met drij coppelen maelsteen en ende daer naer met alle de kerfstampen ende eenen meullen, mitsgaders met alle de draeiende werken van gheheel den vorseijden meullen ende de twalf kerfstampen te sammen, de welcke met het draeijen ofte maellen ende stampen een groot gedommel, gedruijs ende moevementen sijn doende op den eersten solder boven het pert; wanof de principaelle gebinden ende strijckhauten sijn liggende inde wedersijtsche gemeene separatiemueren als vorseijt van de nevenstaende achterhuijsen competeerende aen Sr Marcus Pijolez ende Sr Livinus Everaert ende alsoo het vorseijde gedommel, gedruis ende moevementen is communicerende aende selve hunne achterhuijsen ofte gebauwen.

Voorders sijn wij gegaen ter presentie ende interventie als vooren, eerst in het achterhuijs vanden huijse van Sr Livinus Everaert soo onder als boven op de nieuwe caemer boven de achterpoorte ende aldaer bevonden dat het voornoemde gedommel ende gedruijs met de moevementen eenighsints communiqueert aen het gemelde sijn achterhuijs ofte gebauw doordien als vorseijt de principaelle gebinden ende strijckhauten, alwaer den voornoemden meullen sijn force is op doende, sijn liggende ende vastgemaect ende ghehanckert inden sijde separatiemueren van beijde de achterhuijsen ende meulen-huijs waerdoor door laps (3) van tijde eenighe schaede aende gemelde separatiemueren can toegebracht worden.

Ende van daer hebben wij ons getransporteert ter interventie als vooren in het achterhuijs van d'ander sijde van het meullenhuijs, compiteerende Sr Marcus Pijolée en ende bevonden dat den separatiemuer van den ganck ende den gemeenen separatiemuer alwaer de meer geseijde gebinden, waerop den meullen sijne force is doende, sijn inliggende ende vast geanckert, mitsgaders op de boven caemer alwaer wij bevonden hebben jegens den selven gemeenen separatiemuer eenige lackaerissen (4)

(1) Fr. pivot = as.

(2) Fr. étage = verdieping

(3) laps = verloop.

(4) Lacarisse, lacrisse (Kiliaen : lackerisse), uit Lat. liquiritia = zoethout, kalissenhout, een wortelachtig plant.

van eenen Mercurius wijnckel (5) dat het moevement, gedommel ende gedruijs merckelijck meerder is als vanden cant van den achterhuijse van Sr Everaert, waardoor met laps van tijde sekerlijck eenighe schaede aende selve gemeene separatie muer moet causeeren. Waarmede wij sluijten ende verleenen dese onse acte van visitation, alles ter goeder trouwen ende met presentatie in forme, dies aensocht sijnde. Ons torconden desen 12 Junij 1759.

Jan Baptiste Simoens
1759
Francis Verburght.

BIJLAGE II. Rijksarchief Gent, Fonds Sint-Pietersabdij, Reeks II, nr. 1112

D'onderschrevene meesters olislaegers binnen de stadt Ghendt verclaeren ende at-
testeren... ter requisitie van Sieur Pieter Frans Helautd junior, woonende buijten de
Petercellepoorte, roede ende heerelijckhede van Sinte Pieters, dat van hunne per-
fecte kennisse ende wetenschap ende ondervindinge is, vuijt hunne fonctie resul-
tende, dat als wanneer eenen oliepeerdenmeulen op sijn eijgen niet en staet ende ge-
placeert wort tegen een huijs, dat huijs door den daver ende geweld van de heijen
merckelijck beschaedigh (sic) can worden ende metter tijdt de ruïne moet veroor-
saecken, te meer als dierghelijck huijs maer en is van eene mediocre constructie, bo-
ven(dien) dat sulck een huijs niet bewoonelijck en is, want aldaer geen ruste en can
gegeven worden door den daever ofte geweld vande voornoemde heijen, soodaenigh
dat men elckanderen niet en can verstaen ten sij met luijder stemme schreeuwende.
Gevende voor redenen van wetenschap de gonne uijt hunne fonctie resulterende,
met presentatie in forma. Actum den 16en Julij 1792.

P. Braem

Frans Aernaut

P. J. Berte

P. J. Blommaert

(5) Mercurius-winkel : kruidenierszaak, drogisterij (?) — cfr. het Hermes-teken van de apotekers (Hermes = Mercurius). De juiste bedoeling of betekenis van deze passus is niet heel duidelijk.